

4. KOLONIALIZM – NOTATKA

Kolonializm – polityka państw polegająca na opanowaniu i utrzymaniu w zależności politycznej i gospodarczej słabo rozwiniętych krajów w celu: wywozu kapitałów, uzyskania surowców i taniej siły roboczej, rozszerzenia rynków zbytu, kontroli terenów ważnych pod względem strategicznym, podniesienia prestiżu politycznego państwa (metropolii – państwa, które założyło kolonię).

Kolonia – kraj pozbawiony politycznych i gospodarczych praw suwerennych, znajdujący się pod panowaniem innego państwa (metropolii), które wykorzystuje je jako źródło surowca, rynek zbytu, źródło taniej siły roboczej; czerpie dochody z eksploatacji jego dóbr. Ludność kolonii nie ma udziału w zarządzaniu krajem.

Dominium – nazwa posiadłości brytyjskich, które uzyskały autonomię; system dominialny zlikwidowano po II wojnie światowej. Współcześnie określenie posiadłości brytyjskich, które uzyskały niezależność ale uznały za głowę państwa brytyjskiego monarchę i pozostały członkiem brytyjskiej Wspólnoty Narodów.

Protectorat – kraj zachowujący swe tradycyjne instytucje, władze i administrację ale będący pod kontrolą obcego państwa, które prowadzi jego politykę zagraniczną.

1. Przyczyny ekspansji kolonialnej:

- w XIX w. znacznie wzrosła liczba ludności. Ta eksplozja demograficzna dała początek rozwojowi osadnictwa; ludzie migrowali w poszukiwaniu ziemi i pracy,
- rozwój wielkiego przemysłu w XIX wieku wymagał znacznej liczby surowców, taniej siły roboczej i rynków zbytu. Mocarstwa przystąpiły do rywalizacji o kolonie by je uzyskać,
- tworzenie baz wojskowych i protektoratów by kontrolować ważne punkty strategiczne,
- kolonie były oznaką potęgi i bogactwa,
- państwa XIX w. dążyły do dominacji militarnej, politycznej lub gospodarczej nad częścią świata. Taka polityka nosi nazwę **imperializmu**.

2. Podbój Afryki

- a) początkowo głównym źródłem dochodów był handel ludźmi jednak od 1815 r. handel niewolnikami był zabroniony (kongres wiedeński),
- b) eksploatację Afryki utrudniał klimat i śmiertelne choroby (np. malaria),
- c) duży wkład w poznanie Afryki wnieśli podróżnicy i odkrywcy, m.in. Henry Morton Stanley, David Livingstone czy Mungo Park.
- d) kolonizacja Afryki nasiliła się w drugiej połowie XIX w.; państwa europejskie przyjęły zasadę wzajemnej nieagresji,
- e) państwa kolonizujące Afrykę:
 - **stare mocarstwa kolonialne – Hiszpania i Portugalia** – posiadały niewiele kolonii w Afryce. Portugalia Angolę i Mozambik, a Hiszpania Maroko Hiszpańskie, Rio de Oro oraz Gwineę Hiszpańską,
 - **Wielka Brytania kolonizowała głównie Afrykę Wschodnią**. Jednym z największych kolonizatorów był **Cecil John Rhodes**, zwolennik stworzenia bloku kolonii brytyjskich na wschodzie Afryki, rozciągających od Egiptu nad Morzem Śródziemnym do Kapsztadu na południu, na wybrzeżu Oceanu Atlantyckiego. Planu tego nie udało się zrealizować, jednakże Brytyjczycy posiadali w Afryce najwięcej kolonii;
 - **Francja opanowała głównie obszar Afryki Północno - Zachodniej**, subsaharyjskiej, od wybrzeża Morza Śródziemnego po Zatokę Gwinejską,

- **Włochy i Niemcy** przystąpiły do kolonizacji Afryki najpóźniej. **Włochy** opanowały ostatecznie Cyrenajkę, Trypolitanię, Somali Włoskie i Erytreę. A **Niemcy**: Niemiecką Afrykę Wschodnią (Tanganikę), Kamerun, Togo oraz Niemiecką Afrykę Południowo – Zachodnią. Nie były one zadowolone z wielkości podporządkowanych sobie obszarów, dlatego też będą dążyć do zmiany swojego stanu posiadania kosztem państw, które miały najwięcej kolonii – Wielkiej Brytanii i Francji.
- **Belgia** kontrolowała Kongo Belgijskie.

3. Konflikty kolonialne w Afryce

a) powstanie Mahdiego w Sudanie (1881 – 1898)

- Sudan od lat 20-ych XIX wieku znajdował się pod zwierzchnością Egiptu. Sam Egipt w 1882 r. stał się protektoratem Wielkiej Brytanii.
- W 1881 r. wybuchło w Sudanie powstanie o niepodległość, na czele którego **stanął Muhammad Ahmad zwany Mahdim** (prowadzony przez boga, mesjasz). Mahdi uważał, że Bóg powierzył mu zadanie oczyszczenia islamu i uwolnienia Sudanu spod obcych wpływów.
- Było to powstanie o charakterze antykolonialnym i religijnym.
- Apogeum powstanie osiągnęło w 1885 r. gdy wojska Mahdiego pokonały armię egipską i zajęły Chartum (stolicę Sudanu). W tym samym roku Mahdi zmarł.
- Powstanie upadło w 1898 r. gdy armia egipsko – brytyjska rozbiła siły powstańców i zajęła kraj. Sudan został przekształcony w **kondominium** – obszar zarządzany wspólnie przez Egipt i Wielką Brytanię.

b) walki z państwem Zulusów na południu Afryki 1879 r.

- **Zulusi** – lud mieszkający w Afryce Południowej w Natalu, który zajmował się hodowlą i uprawą roli. Na początku XIX wieku plemiona zuluskie zostały zjednoczone przez **Czakę**. Powstało **państwo Zulusów** rządzone przez króla, który posiadał liczną i dobrze zorganizowaną armię.
- Pod koniec pierwszej połowy XIX wieku Natal został oficjalnie zaanektowany przez Wielką Brytanię. Osadnikom zagrażało zmilitaryzowane państwo Zulusów.
- W styczniu 1879 r. Anglicy sprowokowali konflikt wkraczając na ziemie państwa Zulusów. Prawie cała **armia brytyjska została rozgromiona w bitwie pod Isandlwaną**. Jeden z oddziałów brytyjskich obronił się pod **Rorker`s Drift** (za tą bitwę przyznano aż 11 Krzyży Wiktorii – najwyższego odznaczenia brytyjskiego za odwagę na polu bitwy; najwięcej jednorazowo w historii Imperium Brytyjskiego).
- Po sprowadzeniu większych sił Brytyjczycy podbili państwo Zulusów latem 1879 r.

c) wojny burskie – I (1880 – 1881), II (1899 – 1902)

- **Burowie** – potomkowie osadników holenderskich, którzy przybyli do Afryki Południowej w XVII wieku i zamieszkali w Kraju Przylądkowym. Burowie byli rolnikami.
- geneza:
 - na początku XIX wieku do Kraju Przylądkowego przybyło wielu osadników brytyjskich. Ziemie dotąd kontrolowane przez Burów znalazły się pod panowaniem brytyjskim,
 - w połowie XIX w. część Burów przeniosła się na północ od rzeki Oranje, poza Kraj Przylądkowy i utworzyła dwie republiki: Transwal i Oranię,
 - w 1867 r. w Transwalu i Oranii odkryto bogate złoża złota i diamentów,
 - państwa te zostały zbrojnie zajęte przez Brytyjczyków i włączone do Kraju Przylądkowego
- **Pierwsza wojna burska (1880 – 1881)**

- w 1880 r. Burowie pod wodzą Paula Krugera wzniesli powstanie przeciw Brytyjczykom, których pokonali.
- W 1881 r. podpisano pokój, w którym przyznano osadnikom burskim autonomię i samorząd. W zamian Burowie uznali formalne zwierzchnictwo Wielkiej Brytanii.
- w 1884 r. Transwal stał się niepodległym państwem.
- **II wojna burska (1899 – 1902)**
 - na terenie Transwalu i Oranii odkryto kolejne bogate złoża złota i diamentów, co spowodowało natychmiastowy napływ osadników brytyjskich (uitlanders),
 - Brytyjczycy tak długo prowokowali Burów, że Ci wypowiedzieli wojnę Wielkiej Brytanii. Mimo początkowych sukcesów Burowie wojnę przegrali ze względu na olbrzymią przewagę liczebną wojsk brytyjskich. Transwal i orania zostały włączone do posiadłości brytyjskich,
 - Burowie nie złożyli broni tylko przeszli do walki partyzanckiej. W odpowiedzi siły brytyjskie rozpoczęły pacyfikację ziem Burów: partyzantów rozstrzeliwano na miejscu, palono ich farmy, ich rodziny wysiedlano i umieszczano w obozach koncentracyjnych, na całym obszarze rozmieszczano zasieki z drutów kolczastych i umieszczano posterunki wojskowe,
 - ostatni oddział partyzancki skapitulował w 1902 r.
 - w 1910 r. Transwal, Oranię, Kraj Przylądkowy i Natal połączono w jedno państwo – Związek Afryki Południowej.

4. Podbój Azji

a) Azja jest olbrzymim kontynentem, na którym na początku XIX w. liczyło się tylko kilka państw:

- Rosja, która władała całą północną częścią kontynentu,
- Chiny, czyli tzw. Państwo Środka, rządzone przez dynastię mandżurską; państwo pozostające w izolacji, co hamowało kontakty handlowe z tym krajem. Zarówno Wielka Brytania, Francja, USA jak i Niemcy chciały rozwoju handlu z tym krajem i przejęcia nad nim kontroli;
- Indie podzielone na liczne księstwa, będące pod kontrolą urzędników brytyjskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej,
- Japonia pozostająca w izolacji,

b) kolonie państw europejskich

- Filipiny były kolonią hiszpańską od XVI w.
- Indonezja na początku XIX w. została skolonizowana przez Holandię – Holenderskie Indie Wschodnie,
- Indochiny (Wietnam, Laos, Kambodża) stały się kolonią francuską w połowie XIX w.
- Półw. Malajski w pierwszej połowie XIX w. przejęła Wielka Brytania
- Indie stały się „perłą Korony brytyjskiej” po upadku powstania sipajów i rozwiązaniu Kompanii Wschodnioindyjskiej. Królowa brytyjska została cesarzową Indii.

5. Imperium kolonialne Wielkiej Brytanii

- a) Wielka Brytania kontrolowała ¼ globu i ¼ ludności globu; była największym imperium kolonialnym XIX w.; była nazywana „imperium nad którym nigdy nie zachodzi słońce”.
- b) Najstarsze kolonie brytyjskie, w których przeważała ludność biała pochodzenia europejskiego, uzyskały status dominium. Były to:
 - Kanada – dominium od 1867 r.
 - Australia – od 1901 r.
 - Nowa Zelandia – dominium od 1907 r.
 - Nowa Funlandia – od 1907 r.
 - Związek Południowej Afryki (dawny Kraj Przylądkowy) od 1910 r.

c) Wielka Brytania w latach 1856 – 1914 była supermocarstwem, które było gwarantem ładu międzynarodowego. Kontrolując taki obszar gwarantowała na nim pokój, tzw. „pax Britannica” – pokój brytyjski.

6. Konflikty kolonialne w Azji

a) powstanie sipajów 1857 – 1859 w Indiach

- było skierowane przeciwko urzędnikom Kompanii Wschodnioindyjskiej i ich rodzinom,
- geneza:
 - w 1857 r. Brytyjczycy wprowadzili do użytku nowe naboje, które przechowywano w tłuszczu zwierzęcym (wołowym i wieprzowym);
 - używanie tych naboji stało w sprzeczności z głównymi religiami Indii – hinduizmem i islamem gdyż przy ładowaniu należało odgryźć papierową końcówkę, która była nasączona tłuszczem, którego nie mogli spożywać żołnierze (sipaje) brytyjskiej armii kolonialnej. Hindusi nie mogli spożywać tłuszczu wołowego a muzułmanie tłuszczu wieprzowego;
 - żołnierze odmówili używania tej amunicji za co zostali surowo ukarani, a to doprowadziło do wybuchu powstania, skierowanego przeciwko pracownikom Kompanii, która nie uszanowała kultury i religii Hindusów,
- skutki:
 - powstanie zostało krwawo stłumione przez armię brytyjską
 - Kompania Wschodnioindyjska została rozwiązana, a pełną kontrolę nad Indiami przejęła Korona brytyjska. Królowa brytyjska została cesarzową Indii.

b) I wojna opiumowa w Chinach (1839 – 1842),

- geneza:
 - kupcy mogli handlować z Chinami jedynie w porcie Kanton, pozostałe miasta Chin były dla obcokrajowców niedostępne,
 - za poszukiwane w Europie towary – jedwab, herbatę, ryż, wytwory rzemiosła – Chiny przyjmowały jedynie zapłatę w srebrze, nie kupując towarów oferowanych przez kupców z Europy czy USA,
 - by zrównoważyć bilans handlowy kupcy brytyjscy zaczęli sprzedawać Chińczykom opium, co doprowadziło do uzależnienia od tego narkotyku dużej liczby ludności,
 - cesarz zakazał handlu opium; władze chińskie przejęły magazyny i spaliły zapasy opium,
- przebieg I wojny opiumowej :
 - Wielka Brytania wysłała do Chin flotę, która wysadziła desant w Kantonie. Żołnierze brytyjscy opanowali ten port i inne miasta na wybrzeżu Chin. Armia chińska była bezsilna wobec nowoczesnej broni,
- pokój w Nankinie w 1842 r.:
 - Chiny mają przekazać Wielkiej Brytanii port w Hongkongu,
 - dla kupców francuskich, angielskich, amerykańskich otwarto jeszcze pięć innych miast
- skutek – wojna wykazała słabość cesarstwa i jego wewnętrzny kryzys. Skutkiem wojny będzie wybuch powstania chłopskiego = powstanie tajpingów.

c) II wojna opiumowa (1856 – 1860)

- uwarunkowania:
 - Chiny znajdowały się w głębokim kryzysie, od pięciu lat trwało powstanie tajpingów, z którym armia cesarska nie mogła sobie poradzić,

- wykorzystując trudną sytuację wewnętrzną Francja, Wielka Brytania i USA wysunęły żądania otwarcia Chin na nieograniczony handel i zgodę na handel opium. Cesarz odrzucił te żądania .
- przebieg:
 - Francja, Wielka Brytania i USA wysłały do Chin flotę i korpus ekspedycyjny, który ostatecznie zajął Pekin opuszczony przez dwór cesarski,
- skutki:
 - pokój w Pekinie – Chiny zostały otwarte na handel, w tym na handel opium, Francja uzyskała zgodę na prowadzenie działalności misyjnej w całym Chinach,
 - armie państw europejskich i USA pomogły cesarzowi w stłumieniu powstania tajpingów,
 - walki, represje, głód i epidemie spowodowały śmierć 20 mln Chińczyków,
 - osłabione Chiny zostały podzielone między mocarstwa zachodnie na strefy wpływów.

d) powstanie tajpingów w Chinach 1851 – 1864

- wybuchło w środkowych Chinach,
- był to bunt chłopów, którzy wzniesli bunt po zakończeniu I wojny opiumowej,
- główną przyczyną buntu było gwałtowne ubożenie społeczeństwa spowodowane wzrostem podatków, inflacją i bankructwem wielu zakładów tkackich. Przyczyną bankructw było otwarcie rynku na towary brytyjskie po I wojnie opiumowej; Chiny zostały zalane tkaninami bawełnianymi i wełnianymi wyprodukowanymi w Wielkiej Brytanii. Drobne warsztaty tkackie nie były w stanie z nimi konkurować,
- armia chińska miała duże trudności z pokonaniem tajpingów,
- powstanie zostało krwawo stłumione przy pomocy wojsk państw europejskich po podpisaniu pokoju w Pekinie.

e) powstanie bokserów w Chinach (1899 r.- 1900)

- geneza:
 - kryzys wewnętrzny Chin i osłabienie władzy cesarskiej,
 - niezadowolenie ludności z coraz większych wpływów obcych mocarstw, w tym z eksploatacji chińskich surowców, szerzenia wiary chrześcijańskiej,
 - klęski żywiołowe przyczyniły się do wzrostu niezadowolenia ludności,
- Chińczycy utworzyli tajną organizację propagującą tradycyjne sztuki walki („Pięć w imię sprawiedliwości i pokoju”), której członków Europejczycy nazywali bokserami,
- przebieg:
 - powstanie wybuchło w północno – wschodnich Chinach i miało charakter antychrześcijański i antyeuropejski,
 - 1900 r. – oddziały bokserów opanowały Pekin,
 - powstańcy oblegli dzielnicę ambasad lecz nie udało im się jej zdobyć,
 - zostali wyparci z Pekinu przez korpus złożony z żołnierzy 8 armii, który przybył z odsieczą,
 - powstanie zostało stłumione
- skutki:
 - narzucono Chinom wysoką kontrybucję,
 - Chiny miały zakaz importu broni,
 - Rosja otrzymała Mandżurię
- znaczenie – powstanie ukazało ponownie słabość państwa i determinację jego mieszkańców do zrzucenia obcego jarzma.

5. Mocarstwa kolonialne i ich kolonie

Metropolia	Kolonie
Anglia	Była największą potęgą kolonialną. Afryka – Egipt, Sudan, Uganda, Botswana, Rodezja, Nigeria, Złote Wybrzeże, Sierra Leone, Gambia, Brytyjska Afryka Wschodnia (Kenia), Kraj Przylądkowy (Związek Południowej Afryki) Azja – Indie, Singapur, Hongkong, Birma Ameryka – Kanada, Gujana Brytyjska Oceania – Australia, Nowa Zelandia Europa – Gibraltar, Cypr, Malta
Francja	Afryka – Algieria, Tunezja, Francuska Afryka Zachodnia (Mauretania, Senegal, Gwinea, Dahomej, Wybrzeże Kości Słoniowej), Francuska Afryka Równikowa (Kongo Francuskie, Czad), Somali francuskie (Dżibuti), Maroko, Madagaskar Azja – Indochiny Ameryka – Gujana francuska
Niemcy	Afryka – Niemiecka Afryka Wschodnia (Tanganika – obecnie Tanzania), Niemiecka Afryka Południowo – Zachodnia (obecnie Namibia), Kamerun, Togo
Rosja	Azja – Turkiestan, Gruzja, Kraj Nadamurski
Włochy	Afryka – Somali, Erytrea, Trypolitania, Cyrenajka (Libia)
Portugalia	Afryka – Angola, Mozambik
Belgia	Afryka – Kongo Belgijskie
Hiszpania	Afryka – Maroko Hiszpańskie, Rio de Oro (Sahara Hiszpańska) Rio Muni (Gwinea Hiszpańska)
Holandia	Azja - Archipelag Indonezyjski Ameryka – Gujana holenderska

Skutki podbojów kolonialnych:

- grabież surowców naturalnych i wykorzystywanie ludności krajów kolonizowanych jako taniej siły roboczej,
- powstanie nowych mocarstw kolonialnych, które przyłączyły się do walki o podział świata na strefy wpływów. Tymi nowymi mocarstwami stały się : Japonia, Włochy, USA i Niemcy,
- upadł stary system sojuszy ze względu na konflikty interesów między mocarstwami. Mocarstwa szukały nowych sojuszników, których interesy nie kolidowały z ich własnymi,
- bunty ludności tubylczej, która sprzeciwiała się napływowi cudzoziemców i obcej kulturze.
- wskutek polityki kolonialnej upadły stare mocarstwa, które nie wywodziły się z kręgu cywilizacji europejskiej – np. Chiny,
- wprowadzenie kultury europejskiej do państw o odmiennych tradycjach doprowadziło do wykształcenia się w nich elit, które wzorowały się na Europejczykach (europeizacja).
- walka o kolonie doprowadziła do rywalizacji między mocarstwami kolonialnymi.